

Список використаних джерел

1. Новий алгоритм може зробити аналіз відбитків пальців більш надійним і ефективним. URL:<https://www.police1.com/police-products/crime-scene-investigation/articles/new-algorithm-may-make-fingerprint-analysis-more-reliable-and-efficient-GVTbPvCLFUx29CuY/>.
2. Innovative Solutions for Worn Fingerprints: A Comparative Analysis of Traditional Fingerprint Impression and 3D Printing. URL:<https://www.mdpi.com/1424-8220/24/8/2627>.
3. Мінцифри представило Стратегію розвитку інновацій України — про що в ній ідеться. URL:<https://ain.ua/2023/12/15/minczyfry-predstavlylo-strategiyu-rozvytku-innovaczij-ukrayiny/>.

Коломицев Валерій Вікторович,

головний судовий експерт Українського науково-дослідного інституту спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України

ЗВ'ЯЗОК УСНОГО МОВЛЕННЯ З ПСИХО-ФІЗИЧНИМИ ВЛАСТИВОСТЯМИ ЛЮДИНИ ТА ЇХНЕ ЗНАЧЕННЯ ПРИ ДОСЛІДЖЕННІ МАТЕРІАЛІВ ВІДЕО-, ЗВУКОЗАПИСУ

Мова в житті людей відіграє велике значення, виконуючи найрізноманітніші функції, і зазвичай проявляється в її навичках спілкування, комунікації, поведінки, мислення, наприклад, у таких уміннях, як контактування, інформування, спонування, впливу на інших, переконання, передавання досвіду та ін. Життя людей повсякчас пов'язане зі спілкуванням з іншими, для чого використовується усне або письмове мовлення. Саме комунікативна функція мови є однією з найважливіших і полягає в передачі та прийомі думок, в обміні інформацією. Завдяки спілкуванню відбувається вираження сутності людини, її вподобань, симпатій, намірів тощо. У спілкуванні проявляються особливості характеру особи, властивості ментального і фізичного здоров'я, уміння поводити себе в суспільстві та багато інших якостей.

Спілкуючись, людина набуває комунікативних вмінь, тобто таких навичок, які значним чином відображаються на її поведінці, а особливо на мовленні. Розглядаючи поняття «навички», потрібно мати на увазі правильне розуміння такого явища, адже на сьогодні єдиною думкою з цього приводу не існує, оскільки різні дослідники розуміють його по-своєму. Проте майже всі вони сходяться в тому, що навички є автоматизованими актами на основі свідомої виробленості, тобто – це певні дії, закладені у свідомість і вироблені до автоматизму.

Взаємодіючи з навколишнім світом, реалізуючи спонтанно чи цілеспрямовано свою активність, люди вимушені порівнювати свої вчинки з іншими. Дії сторонніх людей, у свою чергу, породжують у них певний емоційний відгук. Індивід може мати велику чи малу потребу у взаємодії з оточуючими, залежність від них на різних етапах життя [1, С. 3].

Без взаємного зв'язку неможливе життя в суспільстві, і людина також реалізує себе в спільноті за допомогою спілкування. Тому серед багатьох різноманітних функцій мови чільне місце займає комунікативна. Вона, як і всі інші функції, актуалізується у практиці мовленнєвого спілкування, значним чином проявляючись у якості регулятора соціально-психологічних норм і полягає у передачі та прийомі думок про об'єктивну дійсність, в обміні інформацією тощо [2, С. 327]. У спілкуванні люди сприймають або передають інформацію, тим чи іншим чином впливаючи на інших як позитивним чином, так і навпаки, розкриваючи свої негідні наміри щодо вчинення певних злочинних дій, створюючи погрози, спонукаючи інших до небезпечних вчинків і правопорушень. Таким чином, можливо говорити про те, що мовленнєва діяльність людини є складовою суспільної діяльності та значним чином пов'язана з її самоусвідомленням і уявою про саму себе як про виконавця певної ролі, та має свої мотиви, мету, специфічні цілі та операції [3, С. 33].

Судовому експерту досить часто при дослідженні матеріалів відео-, звукозапису для повноти розгляду, задля кращого розуміння певних розбіжностей між досліджуваними записами і зразками та для аналізу мовленнєвих явищ необхідно відчутти реакцію диктора на спілкування, впізнати психічний стан мовця в момент мовлення, оцінити його комунікативні навички, що дає можливість більш цілісно підійти до виявлення особливостей усного мовлення відомого чи невідомого диктора. На сьогодні системних досліджень за записом голосу та усного мовлення на професійному рівні не існує, і тому говорити про норми або патології у психіці людини на основі таких записів доволі складно. Це потребує значної роботи, наукових розвідок, системних досліджень, спостережень та аналізу отриманих результатів. Проте загальновідомо, що патопсихологічні особливості особи, які проявляються в усному мовленні, можуть вказувати на властивості певних груп людей (наприклад, наркоманів, асоціальних елементів, осіб, які мають певні залежності (в тому числі від алкоголю), проблеми з ментальним здоров'ям, психічні відхилення тощо). Незвичний психологічний чи фізичний стан людини не може бути аномалією її психіки, якщо він має прояв у короткочасній реакції на певні зовнішні чи внутрішні збудники або подразники. Але у випадку, коли людина має тягу до постійного збудження психіки чи тіла, залежить від цього, то такі дії вже можуть характеризувати її з боку відхилення від норми.

Визначаючи психологічний або фізичний стан людини як відхилення від норми, спеціалістові необхідно бути впевненим у цьому, і ця впевненість має базуватися не лише на внутрішньому переконанні, але й ґрунтуватися на знанні норм лінгвістики, психології та суміжних із ними галузей [4, С. 5]. Практичне застосування патопсихології людини за записом її голосу та усного мовлення є доволі перспективним напрямком для досліджень отриманих даних в оперативно-розшуковій діяльності. Для передбачення вчинків злочинців, запобігання протиправних проявів та отримання реальних результатів, необхідно знати, крім усього іншого, про сильні та слабкі риси їхнього характеру, про особистісні вподобання та можливі відхилення у психіці таких людей. Звідси випливає можливість передбачати їхні дії у випадку небезпеки, у складній і незвичній обстановці, у критичних та екстремальних ситуаціях, а також встановлення їхньої адекватності до реальної дійсності.

Одним із тестів на суспільну адекватність певної людини, наприклад, анонімого шантажиста чи вимагача може бути перевірка і вивчення запису голосу та усного мовлення цієї особи спеціалістом, який зможе виявити патологію та відхилення від звичайного стану. Як зауважує дослідник у галузі судової патопсихології Л. Балабанова, зважаючи на все більше поширення психічної патології серед злочинців, зберігається повсякденна необхідність у створенні загальної теоретичної концепції впливу психічної патопсихології на злочинність у цілому та окремі види злочинної поведінки. Особливо це стосується багатьох важливих питань, пов'язаних із профілактикою і розслідуванням тяжких злочинів, механізмами та мотивацією злочинної поведінки тощо [4, С. 5]. У цьому плані мовленнєва діяльність людини є історично обумовленою і значним чином пов'язаною з психікою, завдяки їй відбувається планування та обдумування людиною своїх вчинків, і тому з точки зору криміналістики вона може бути покладена в основу вивчення психічного стану людини за записом її голосу та усного мовлення.

Як, бачимо, мовлення і психологія тісно пов'язані між собою, адже мовлення – це матеріальний бік мислення, вираження думки та прояву психіки людини. Як зазначає Т. Ушакова, у мовленнєвій формі людина може виразити все чи майже все, що знаходить в оточуючій дійсності та в самій собі. Оброблена людиною інформація про навколишній світ, що втілена у мовленнєву форму, має в собі відбиток психіки людини [5, С. 108].

Говорючи про властивості психіки людини за особливостями її голосу та усного мовлення, неможливо залишити поза увагою такого явища як мовленнєва інерція, тобто такі мовленнєво-мисленнєві особливості суб'єкта, які проявляються у мовленнєвих явищах, що фіксуються у процесі спонтанного мовлення, в аспекті засобів

об'єктивізації в дискурсі, а також особливості їхнього виникнення у процесі висловлення. Мовленнєва інерція значним чином проявляється саме в усному мовленні, оскільки воно менше піддається коригуванню, ніж письмове, і є більш спонтанним [6, С. 1-2]. Серед рівнів мовленнєвої системи, на яких виявляється мовленнєва інерція, можливо визначити такі: фонологічний, лексико-семантичний, семантико-граматичний, а також ритмомелодичні, стилістичні та текстоутворюючі. Досліджуючи мовленнєву інерцію в усному мовленні, експертові необхідно виділити найхарактерніші та найосновніші ознаки мовлення людини на кожному із вказаних рівнів. Так, досліджуючи просодичні особливості мовлення невідомого диктора, можливо звернути увагу на порушення ритмо-мелодійного малюнка мовлення при «застряганні» на окремих словах, «недомовляннях» певних слів або висловів, обмовках. На фонетичному рівні це явище може проявлятися у специфічній артикуляції деяких звуків, у дефектах дикції чи навмисному її перекручуванні тощо.

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що аналіз усного мовлення особи на вказаних рівнях може відкрити значні перспективи не лише у використанні досліджень усного мовлення для потреб оперативно-розшукової діяльності, але й для процесуального використання, тобто при здійсненні судових експертиз голосу та усного мовлення. Що ж стосується дослідження усного мовлення невідомої особи на предмет встановлення відхилень у психіці та перебування її в незвичному стані під час мовлення, то значним чином перевірка тексту розмови (повідомлення, заклику тощо) на вказаних рівнях дозволить покращити результативність висновків. Отримані результати дають відповідь на велику кількість питань щодо психічного здоров'я мовця, про нахили та здібності особи, а також вказують на мету повідомлення та психологічні чи фізичні особливості перебування диктора під час розмови. Також судовому експерту необхідно звернути увагу на володіння індивідом мовленнєвими навичками не лише на вказаних мовних рівнях, але й умінням використання понадмовних рівнів (таких, що проявляються в особливостях формування і протікання мовленнєвих процесів, наприклад, піднятті або зниженні гучності голосу, специфіці паузації, тяжінні до слів-паразитів тощо). Це може внести новації у дослідження усного мовлення людини, що дасть змогу експертові більш глибоко вивчати різноманітні мовленнєві явища, які проявляються в усному мовленні диктора.

Список використаних джерел

1. Семиченко В.А. Психологія спілкування. К. «Магістр-S», 1997. 152 с.
2. Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. Київ, Головне видавництво видавничого об'єднання Вища школа», 1985.

3. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики. Підручник. Київ. Видавничий центр «Академія», 2004.

4. Балабанова Л.М. Судова патопсихологія (питання визначення норми і відхилень). Д.: Сталкер, 1998. 432 с.

5. Ушакова Т.Н. Текст як об'єкт психологічного аналізу. *Психологічний журнал*. 1989. Т. 10.

6. Прожогіна І.М. Мовленнєва інерція в спонтанному усному мовленні (на матеріалі телеінтерв'ю) : автореф. дис. ... канд. філолог. наук. Київ, 1998.

Комаринська Юлія,

професор кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ВИЗНАЧЕННЯ ОБСТАВИН, ЩО ПІДЛЯГАЮТЬ ВСТАНОВЛЕННЮ ЯК ІНСТРУМЕНТ ДОКАЗУВАННЯ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ДОМАШНІМ НАСИЛЬСТВОМ

Досудове розслідування базується на виявленні, зборі та аналізі доказової інформації стосовно кримінальної події що розслідується. Зрозумілим є те, що процес вчинення кожного кримінального правопорушення є індивідуальним навіть якщо воно відбувається по наміченому правопорушником плану, повторно чи систематично. Це обумовлено відмінностями у обстановці та механізмі його вчинення, особистісних характеристик осіб як правопорушників так і потерпілих, різноманітних обставин, що не залежать від їх прагнень.

Однак є певні спільні умови, фактори, що визначають кримінально-протиправну діяльність, навіть якщо є поєднання декількох кримінальних правопорушень різних видів. Такі фактори визначені у Кримінальному процесуальному кодексі у статті 91 – це обставини, що підлягають доказуванню. Іншими словами обов'язковим завданням слідчого (дознавача) є доведення самої події кримінально-караного діяння, що характеризується часом, безпосереднім місцем та способом його вчинення; доведення форми психічного ставлення особи до дії чи бездіяльності, що вона вчиняє, мети та мотиву, доведення фактів, що характеризують особу підозрюваного (обвинуваченого), в тому числі тих обставин, що впливають на ступінь тяжкості вчиненого, обтяжують чи пом'якшують покарання або є підставами для звільнення від реального відбування покарання; доведення обставин матеріального характеру, що